Як тільки настає довгий зимовий вечір, Павло Глиняник, здоровенний носатий чолов'яга, взуває биті валянки, зодягає старого кожуха, хромову шапку з відкоченими вухами, словом, затушковується так, немов зібрався на засіди (колись Павло був завзятим мисливцем), і виходить із хати. Ще трохи стоїть біля порога, всапує великим носом повітря і, якщо у ніздрях щипає, вертається назад, закутує поверх шапки картату жінчину хустку, бере хутряні рукавиці, а тоді вже чимчикує городом до сусідів.

— О, принесло,— бурчить Степанида, перекидаючись другим боком до гарячої лежанки.— Дав би йому хоч уроки повчити.

Добре їй у теплі балакати. А Павло поки перейшов город, то й кров загусла у жилах. Та хай бурчить, не до неї прийшов. А до Санька.

Санько, руденький першокласник, схожий на ховрашка — личко рябеньке, як горобине яєчко,— перестає скрипіти пером і ніби знехотя відсуває вбік зошита, книжку, звільняє на столі місце.

— Розставляй,— каже Павло, принюхуючись, чи Степанида добре натопила в хаті: роздягатись чи ні? Санькові він нагадує когось із отих полонених французів, яких під конвоєм ведуть баби із вилами — на картинці в підручнику з історії. Дід Павло (для Санька він уже годиться в діди) скидає хустку, шапку і рукавиці, сідає на табуретку до столу. Йому не терпиться.

Санько дістає з полички коробку із шашками й потерту картонну шахівницю.

— Які берете?

— Які вгадаю, без поблажок.

Хлопчик бере дві шашки, шарудить ними за спиною, потім протягує дідові кулачки. Павло довго думає, нарешті заплющує очі й навмання ляскає Санька по руці.

— Ця!

— Білі. Казав же вам зразу: вибирайте.

— Мені поблажок не треба. Розставляй "стовпці".

І починається.

— А осісьо! — ходить Павло.

— Нате вам.

— А оце ти бачив?

— Отако на неї.

— А оце?

— Псі-і-і.

— Тут вона тобі й засмердиться,— всміхається Павло голими яснами.

Шашки мигають на дошці, і в той момент, коли Павлові здається, що малому — амба, Санько раптом дає дві чорних під бій і визбирує чотири білих "стовпці", ставлячи дамку.

— Ва! Вай! — Павло чухає налисо підстрижену голову, але ще потроху впирається. Та згодом бачить, що його шашка застрягла в

куточку і там діло пахне "нужником", різко зачіпає картонну шахівницю з-під низу — і все летить шкереберть.

— Тьху ти, і як воно в мене?..— дивується Павло.

— У вас завжди так,— Санько надимає щоки.— Все ‘дно програли.

— То ще було б видно. А так — нічия.

— Ну яка ж у біса нічия?

— Турецька, яка ж.

...У шашки вони почали грати недавно, тоді, як Санько пішов до школи. Павло й раніше часто навідувався до них вечорами, можна сказати, не до них, а до Санька, бо з дорослими не любив багато балакати. Це, бувало, зберуться у хаті сусіди, гомонять про се, про те, а Павло просидить цілий вечір мовчки, втупившись очима в долівку, тоді: "Ну, я пішов".

Якщо ж у хаті не було нікого, Павло залюбки говорив із Саньком, розпитував, що пише мати, чи не думає забирати його до міста. Санько казав, що він од бабусі нікуди не поїде. "Молодець",— хвалив Павло і розказував йому казку про мисливця і зайчика: пішов чоловік на полювання, зустрів зайчиська і хотів його підстрелити, а той каже: "Не вбивай мене, я тобі покажу чарівну ялинку, на якій золоті шишки родять". Пожалів його мисливець — і заєць віддячив йому, привів до тієї ялинки. Набрав чоловік золотих шишок, а тоді думає, дай і вуханя цього підстрелю, бо ще комусь ялинку покаже. І як тільки вистрелив, заєць перетворився на змія і задушив мисливця.

Чудна якась казка, до того ж Павло розказував її Санькові сто разів і щораз — інакше. Видно, сам видумував.

Коли Санько подорослішав, пішов у перший клас, Павло подарував йому шашки — він називав їх "стовпці" — і навчив хлопчика грати. Спочатку, певна річ, Павлова брала. Потім малий так нажучився грати, що старому й не снилося. Аж злість гризла. Що за штука? — сам показав цьому горобеняті, як гуляти в "стовпців", а воно тобі ще й носа втерло. Хитр-р-ре! Страх. Тоді Павло й вигадав оту нічию. Як навчав Санька грати і розказував правила, то й не заїкнувся про неї, тепер же те й робить, що валяє шашки. Нічия, каже. Турецька. Чого раптом турецька?

Інколи старий доходив до того (це вже десь після двадцятої поразки за вечір), що відверто перекидав шахівницю, шашки розліталися по всій хаті, закочувалися під ліжко, шафу і в рогачі, а Павло хапав під пахву шапку, хустку, рукавиці й прожогом вискакував з хати простоволосий.

Санько довго лазив навколішки по кутках, поки нарешті знаходив усі двадцять чотири шашки, складав їх у коробку, ставив на поличку і брався до уроків. Але тут якраз рипіли сінешні двері,— у хату заходив Павло.

— Розставляй,— сопів винувато.

— То ви ж знов поваляєте.

— Ні.

— Ну як же "ні", як поваляєте,— сердився Санько.— А мені тоді лазь на колінах.

— Не поваляю. Я тобі зараз той... причиню. Тіки засмердиться.

Таке зухвальство Санька заїдало, він рішуче відсував убік зошита, діставав шашки.

І починалася стара пісня.

— От чорт старий,— бубоніла на лежанці Степанида,— коли ти вже розуму наберешся?

— То ти стара, а я ще в дамках,— казав Павло і погладжував свого великого носа.

— Еге ж, герой у Ганниній хустці,— огризалася Степанида.— Тільки й знає шашками кидать. А як до діла...

До діла Павло таки трохи не вдався. За що не візьметься — без пригоди не обійдеться. То якось колов кабана, а він вирвався і бігав по городі, поки сам не впав, то зробив вікна (Павло й столярував інколи), так завіси начепив не з того боку, раз був узявся ремонтувати примуса, то ледь не спалив хату. І сміх і гріх. Сказати ледачий — не скажеш. Не везе чоловікові, хоч би й так, як і з оцими шашками. Навчив на свою голову, а тепер думай, чого воно так виходить.

Не везе!

І от якось увечері зайшов до Степанидиної хати, де саме розгорталися шашкові баталії, ще один гість. Танасько Верзун. Був він саме із тих людей, яким завжди у всьому везло, працював на державній роботі в районі (колись фінансовим, а тепер страховим агентом), умів без рахівниці полічити все, що можна, додати й відняти, крім цього, більше ні за що не брався, через те жив і горя не знав. Павло не любив його здавна, хоч взагалі грамотних людей шанував,— мав за що ж любити. Ще років із тридцять тому, коли Танасько ходив по селу описував, скільки у кого плодових дерев — накладав податки, записав Павлові і грушу-беру, яка росла на межі і, вважай, до городу лише заглядала гіллям. "Все одно ти її обриваєш",— сказав Танасько. "Та дітки обносять її ще зеленок). І твої, й мої",— захищався Павло, однак Верзун не схотів і слухати. "Моє діло маленьке,— сказав.— Записати. А там уже як хоч". Тоді це Павла так допекло, що він побіг до хати, вхопив сокиру — і від груші зостався пеньок. Пізніше шкодував, але що з того? Груші

не було. Такої бери Павло скільки живе — більше не їв. Багато гріхів забув він людям, а от тієї груші — не міг. Тільки де стріне Танаська, то так і гуде в руках кров, як тоді, коли очманіло махав сокирою.

І тепер Павло відірвався од шашок і стрельнув на нього такими очима, наче хотів штовхнути за двері.

— ...брий вечір,— сказав Танасько. І звів докупи білі пухнасті брови. На червоному лиці вони здавались наклеєними.— А баба вдома? — звернувся до Санька, минаючи Павла поглядом.

— Пішла до Килини по молоко, зараз прийде.

— Пожду трохи,— Танасько сів на лаву поблизу дверей і звів очі у стелю. А коли балакав з Павлом про грушу — дивився у небо.

— Може, зіграєш, Атанасію? — глухо спитав Павло, розставляючи шашки.— Чи ти не вмієш? Не бійся, тут великого розуму не треба, це не те, що...

— Зіграю,— несподівано сказав Танасько, вловивши в Павловому голосі цівочку жовчі. Підвівся, аж лава заскрипіла, підійшов до гравців.

Павло занервував. Глянув у червоне Танаськове лице ("мідний казанок",— подумав) і сказав насмішкувато:

— З малим ось гуляй, Атанасію.

Танасько грав білими. За кожним ходом довго думав, ворушив білими бровами і скрипів табуреткою. Над головою стояв Павло, це заважало зосередитись. Танасько не поспішав. А коли Санько убив його шашку, то причаївся, ще дужче почервонів і задумався, наче програвав корову.

Павло від нетерплячки заходив по хаті. "А що,— радів,— твоя узяла? Дзуськи". Тішився з того, що то він навчив Санька грати. Уже заради цієї партії варто було навчити. Хай знає. Ач, як журиться.

Та коли Павло знову підійшов до столу і глянув на шахівницю — отерп. Танасько пробирався в дамки. Санько, маючи звичку вигравати на хіп-хап, кинувся в атаку, забувши про тили, і дав промашку. Втративши перевагу, малий розгубився, впав у паніку. Був рятівний хід — боєм відвести білу шашку назад, але Санько його не бачив і торкнувся зовсім не того "стовпця".

— Куди! — не втерпів Павло.— А оніно.

— Не підказувать,— спокійно посміхнувся Танасько.— Ми ж не на базарі.

Та Санько вже облишив шашку й помітив рятунок.

— Е ні, взявся — ходи,— так само спокійно сказав Танасько.

— У нас немає такого правила! — закричав Павло.— Взявся — це ще не пішов. Може, він поправляв.

— Мені ваші правила до спини,— посміхався Танасько.— Може, ви ще й за фук берете?

— При чому тут фук?! — Павла найдужче злило те, що Танасько говорив так рівненько, з лінивим смішком, наче мав тут усіх за дурників.

— Ну ти, чудило. Є ж міжнародні правила. Не грати ж мені по тих, що ти видумав, так же?

— Нехай, діду,— втрутився Санько,— Не на штани граємо. Що ж тут такого?

Але Павло вже малого не слухав.

— Ходи, як надумав! — гарячковито вхопив шашку і штурхнув білим під бій.

— Не валяй дурня,— сказав Танасько і спокійненько поставив шашку назад. Потім узяв ту, якою Санько ходив раніше, і посунув уперед.— Ось так. Правильно?

— Ні! — гримнув Павло.

— А як?

— Отак! — він ухопив шахівницю, і шашки заторохтіли по хаті.— Оце по правилах! О!

— Здурів, чи що? — звів на нього Танасько усміхнені очі, і це Павла доконало.

— Геть звідси! — згріб Танаська за плечі.

— Таки здурів,— сказав Танасько, гидливо зморщивши носа. Він випручався з Павлових рук й пішов із хати.

— Ну нащо ви? — скипів Санько.— Я б у нього ще виграв.

— Авжеж, виграв би,— хмикнув Павло.— Якраз! У такого виграєш. Правила міжнародні суне під ніс, стерво.

— А от і виграв би.

— Ні, Санько, не на того напав. З таким треба тільки в нічию... Турецьку,— сумно сказав Павло.

— Такої ж у міжнародних правилах нема.

— Дурний ти ще, Санько. Ну їх, ці шашки. Давай краще я тобі розкажу казку. Про мисливця і зайчика.